

Clementina Gily Reda

Het Italiaanse Risorgimento: de ster van Mazzini*

In dit artikel laat Clementina Gily Reda op impressionistische wijze zien hoe we kunnen leren van het leven en denken van Mazzini.

De politieke discussie vandaag de dag in Italië gaat opnieuw over het federalisme. Aanleiding hiervoor is vooral de politiek van de Lega Lombarda, die, geheel voorbijgaand aan de grondwet en bovendien zonder instemming van de meerderheid van de natie, de inrichting van het parlement verandert. In onze gedachten keert dan de problematiek van het Risorgimento terug. Toendertijd stelden Cattaneo en Gioberti vanuit twee verschillende richtingen voor om een soort van Verenigde Staten van Italië te maken, een federatie dus, in plaats van een herenigde natie. Die keuze vermeed het probleem van de keuze tussen de vorsten van Italië. Het was moeilijk te kiezen wie eruit te gooien - maar nog moeilijker: wie te redden? Giuseppe Mazzini was, nadat hij een brief aan Carlo Alberto van Savoye geschreven had, zoals heel Italië, bitter teleurgesteld; hij had slechts één ideaal: de republiek, verenigd, onafhankelijk en democratisch.¹

Echter, in 1860, toen dit onmogelijke doel toch gerealiseerd was, snauwde hij Cavour, politiek schepper van dit succes, verbeterd af:

‘Het was uw missie de morele opvoeding van het volk te bevorderen....u heeft de mensen daarentegen geleerd te liegen over hun doel en zich aan te sluiten bij degene die u minacht.’²

Als men zich de geschiedenis herinnert van de allianties die Cavour sloot en hun effect op de natie, dan begrijpt men dat velen deze kritiek deelden.

* Vertaald uit het Italiaans door Eliza Goudriaan en Rik Peters.

- 1 G. Mazzini, ‘A Carlo Alberto di Savoia un Italiano’ (1831; Aan Carlo Alberto di Savoia een Italiana in: *Opere (Werken)*, L. Salvatorelli ed. [*Lettere (Brieven)* I, *Scritti scelti (gekozen geschriften)* II] (Milano 1938) 123.
- 2 Mazzini, ‘Al Conte di Cavour’ (1858; Aan de graaf Cavour) in: *Opere*, 630. Hij diepte het contrast actie- diplomatie uit, in ‘La cessione di Nizza e Savoia’ (1860; De overdracht van Nice en Savoye) in: *Opere*, 760 en bekritiseerde het opportunisme in ‘A Francesco Crispi’ (1864; Aan Francesco Crispi) in: Idem. Het zijn gepubliceerde brieven.

Maar wat was nu de ware politiek, die van Mazzini, die een idee lanceerde en het ondersteunde met duizenden acties waarbij hij faalde, of die van de raadselachtige, sinistere en machiavellistische Cavour, die wél zijn doel bereikte? En bovendien, wat was eigenlijk Mazzinis politiek en in welke zin was het een *morele educatie*? Misschien is het de moeite waard hier nog eens over na te denken, ook vanwege de ideeëncrisis die onze postideologische wereld doorkruist.

Giuseppe Mazzini wilde de republiek: 'omdat het federalisme de grote nationale staat tot kleine sferen zou ontleden en een bron van aristocratie zou worden.'³ Het doel dat Mazzini nastreefde is de stichting van de natie door eenheid van intenties, principes en rechten, die van de mensen een volk zal maken. Er zijn gemeenschappelijke waarden nodig, gericht op de toekomst, en gefundeerd in de plannen en in het verleden. Uiteindelijk lijkt zijn streven meer op de moderne sociaaldemocratieën, dan op de partijen uit zijn tijd. Door zijn oproepen aan de mensen van de toekomst, die allemaal werknemers en arbeiders zouden zijn, stond Mazzini bekend als socialist. Maar terecht beweert Nello Rossini dat Bakunin Mazzini versloeg met zijn linkse kritiek, door te zeggen dat de inefficiëntie van Mazzini de regeringen van rechts in de kaart speelde.⁴ Mazzini bekritiseerde echter ook de socialisten van toen, al maakte hij deel uit van de *Società Operaia*, en al begunstigde hij coöperaties en arbeidersbanken, en een maatschappij van wederzijdse steun. Hij vond eigendom een belangrijke waarde, 'eigendom is een teken van de hoeveelheid arbeid waarmee het *individu* zich heeft veranderd en ontwikkeld en waarmee hij de productieve krachten van de natuur heeft vermeerderd. Het eigendom is dus een eeuwig principe' het is 'een recht dat zal worden verspreid en ontdaan van dwang' en het is hard nodig 'de weg [naar het eigendom] te openen, opdat velen hem kunnen begaan.'⁵

Dit is slechts één van de manieren om het volk op te voeden. Immers, om een volk, een natie of een republiek te zijn zal het vooral de methodes van *samenzwering, opstand en revolutie* moeten volgen. Mazzini gaat te werk met sleutelwoorden en scherpe zinnen.

3 S. Mastellone, *Il progetto politico di Mazzini. Italia - Europa (Het politieke project van Mazzini. Italië-Europa)* (Firenze 1994) 10.

4 Vgl. N. Rosselli, *Mazzini e Bakunin. Dodici anni di movimento operaio in Italia (1860-1872)* (*Mazzini en Bakunin. Twaalf jaar arbeidersbeweging in Italië (1860-1872)*) (Torino 1967 (1927)), Leo Valiani ed..

5 G. Galasso, 'Introduzione' in: Idem ed., *Antologia degli scritti politici (Bloemlezing van de politieke geschriften)* (Bologna 1961) 19.

In het eerste woord, de *samenzwering* is alles inbegrepen dat de toekomst voorbereidt. In het tweede woord, de *opstand* laat men de centrale rol van de actie zien en in het derde, de *revolutie*, verschijnt het ontwerp, het begin en einde van een traject dat, vol betekenis vertrekt vanuit een idee. In het onderstaande zullen we nader ingaan op deze drie methodes.

Samenzwering

Giuseppe Mazzini ging al voor zijn dertigste in ballingschap, omdat hij zich had aangesloten bij de Carbonari van Filippo Buonarroti, de 'Echte Italianen'. Het was het natuurlijke gevolg van zijn opvoeding. Mazzini was de zoon van een *radicaal* journalist, directeur van de *Censore Italiano* van Genua, die voor hem een revolutionaire priester, genaamd De Sechi, als huisonderwijzer had gekozen. Kranten en de revolutionaire catechismus vormden de politiek van de communicatie *avant la lettre*.⁶ De bedachtzaamheid van Mazzini op dit terrein was dus geen toeval.

In 1831 publiceerde hij het manifest *Jong Italië (Giovine Italia)* waarvan het duidelijke motto was: 'nu en voor altijd: vrijheid, gelijkheid, menselijkheid; eenheid en onafhankelijkheid - God en de mensheid - God en het volk.'⁷ In 1834 stichtte hij *Jong Europa (Giovine Europa)*; Mazzini was dus zowel theoreticus van de natie als kosmopoliet. Hij leefde bekeringsdrift uit in Parijs, Londen en Marseille. In Italië werd de organisatie *Italië* in stand gehouden door de 'Mazzinianen'. Tot 1848 waren ze talrijk en de *leaders* van de samenzwering. Daarna, liep tot 1860 hun aantal terug, maar ze bleven hoe dan ook een referentiepunt van de democraten. In 1870 ging de ster van Mazzini vanwege het succes van de Commune ten onder. Maar ook na zijn dood in 1872, bleef hij in de harten voortleven. Mazzini had de vlag

- 6 Vgl. C. Gily, 'Eleonora Pimentel Fonseca e la scienza della comunicazione' (Eleonora Pimentel Fonseca en de communicatiewetenschap), in: *Uomini e idee (Mensen en ideeën)* (z.p. 1999); C. Gily, 'As muhleres da revolução napoletana da 1799. Leonor da Fonseca Pimentel protocientista da comunicação' (De vrouwen van de Napoleaanse revolutie van 1799. Leonor da Fonseca Pimentel) in: *Leonor da Fonseca Pimentel* (Lisboa 2001).
- 7 Mazzini, *Della giovine Italia - manifesto programmatico* (Over Jong Italië - programatisch manifest), 1831, in: *Opere* II, 144. Kernpunten zijn het republikeinse en democratische idee, de polemie met de hoge hiërarchie van de clerus, de afschaffing van de aristocratie, de promotie van openbaar onderwijs, de erkenning van de rechten van de burger en van de mens, vgl. F. Della Peruta, *G. Mazzini e i democratici* (*G. Mazzini en de democraten*) (Milano Napoli 1969).

van een ondenkbaar doel gehesen, dat door anderen was voortgezet. Veel mensen in de nieuwe staat wisten goed wat de bron ervan was.

De samenzwering liep volgens de regels van de geheime maatschappij. De vernieuwing van Mazzini, en dit was al duidelijk bij de publicatie van zijn manifest *Jong Italië*, was zijn opvatting dat ideeën openbaar gemaakt moesten worden. De communicatie van ideeën is de progressieve opvoeding die de natie tot het zelfbewustzijn zal brengen. De lijn van 1831 is duidelijk; hij zal nog worden uitgediept, maar nooit worden geloochend. In 1860 becommentarieerde Mazzini:

‘ik zweer eerst op het statuut [...] Nu, net zoals toen, geloof ik in de heiligheid en in de toekomst van die principes: ik heb geleefd, ik leef en ik zal sterven als republikein; tot op het laatst zal ik getuigen van mijn geloof. De monarchie zal me geen werk verschaft hebben en evenmin zal hij mij hebben gediend.’⁸

In dit kader is het nodig om de kwestie van de standvastigheid nuanceren, dat is immers wat Mazzini vaak werd verweten, zoals het diegenen werd verweten die hem hadden geïnspireerd. Bij Mazzini tendeert die standvastigheid immers naar bemiddeling, die de spil van het politieke leven is; Mazzini bemiddelde zolang als hij kon. Men zal zich het contrast met Marx in september 1864 herinneren: nadat Mazzini in Londen het statuut van de ‘Internationale Vereniging van werknemers’ geschreven had, zag hij zichzelf helemaal veranderd door Marx. Ook al vond hij de eenheid belangrijker, hij verbrak de banden niet - en Marx stuurde dus Bakunin naar Italië om tegen hem te strijden. Aan Pisacane verweet Mazzini de polemieken die tegen Garibaldi naar voren gebracht waren, die zich ervan ‘overtuigd had dat het zonder de steun van de Sardijnse regering onmogelijk zou zijn om in Italië door middel van opstand nog een noemenswaardig resultaat te bereiken’⁹: ‘het doet me pijn dat de Italianen, met de vijand in het gezicht, met elkáár moeten bekechten.’¹⁰ Mazzini wilde niet breken: maar in het Italiaanse Rijk creëerden zich geen minimale voorwaarden om hem ervan te overtuigen de vlag van de republiek te strijken. Standvastig hield Mazzini vast aan zijn ideeën en hij benadrukte hun superioriteit; en nog zijn ze verrassend actueel. Hij wilde zijn ideeën de ruimte geven die ze verdienden.

8 Mazzini, *Note (Aantekeningen)* in: *Opere* II, 64.

9 Ibidem, 259.

10 Rosselli, *Carlo Pisacane nel Risorgimento Italiano (Carlo Pisacane in het Italiaanse Risorgimento)* (Milano 1958) 136.

Hij dacht namelijk 'de sterkste partij is de meest logische partij... maak geen toespeling op het aantal maar op de eenheid van de krachten.'¹¹ Ze zijn veel waard, ze kunnen de gemeenschap en de natie creëren.

Een even belangrijk aspect van geheime bijeenkomsten in de zogenaamde samenzweringsfase is de morele opvoeding door middel van publicatie en verspreiding van geschriften en kranten. Er is hier sprake van een nauwe band met de literatuur.

'Natuurlijk hebben Alfieri en Foscolo het nationale gevoel in de jonge Mazzini en in zijn hele generatie als eerste opgewekt en wel in de meest directe vorm, [...] er komt een fantasievolle en gevoelige basis uit voort.'¹²

Hierover discussieerde Mazzini met Jacopo Ruffini, een kameraad van de universiteit, en hij concludeerde dat

'een literaire roeping in deze omstandigheden arcadisch en academisch geweest zou zijn en dat het een plicht was om de politieke roeping te volgen: het was nodig eerst het onderwerp van de kunst te construeren om het vervolgens te overstijgen.'¹³

Als grote auteurs niet hadden kunnen rekenen op een vaderland, dan was het nodig hieraan te werken. De kunst is niet *art pour l'art*, maar drukt de menselijkheid van een volk uit.

'De heiligheid van de wet regeert, zoals over alles, ook over de kunst. En een deel van deze wet is dat de kunst het leven samenvat van een tijdperk dat bezig is zich af te sluiten óf dat het het leven aankondigt van een tijdperk dat in opkomst is; en als het deze dubbele missie in zichzelf harmoniseert, raakt het, zoals altijd in Dante en soms in Byron, het summum van kracht aan.'¹⁴

Mazzini publiceert een studie over Dante,¹⁵ voorloper van de natie. Hij was een groot dichter vanwege de diepe eenheid van zijn gevoelens, die de vrucht van zijn gedachten en van zijn gepassioneerde politieke acties waren. De

11 Mazzini, *Note*, 71.

12 O. Vossler, *Il pensiero politico di Mazzini (De politieke gedachte van Mazzini)* (Firenze 1971(1927)) 14.

13 F. de Sanctis, *Mazzini e la scuola democratica (Mazzini en de democratische school)* (Torino 1961) 26.

14 Mazzini, *Note*, 7.

15 Mazzini, *Dell'amor patrio di Dante (Over de vaderlandsliefde van Dante)* (1827) in: *Opere* II, 62.

Een geromantiseerde voorstelling van de oprichting van Giovine Europa. Uit: E.E.Y.Hales, *Mazzini and the secret societies. The making of a myth* (London 1956) 114.

ervaring van Dante, onderwezen aan de natie, wordt zo een instrument van politieke opvoeding. Mazzini gebruikt een makkelijker, sneller en scherper hanteerbaar wapen dan kunst namelijk 'littéraire militante kritiek'.¹⁶ Nog als jongen stelde hij aan de *Indicatore genovese* de publicatie van recensiekaarten voor, zo begon hij deze vorm van *samenzwering*. Hij redigeerde een redactioneel artikel voor een Engelse uitgever, dat alles bevatte wat het menselijke verstand kon bevatten: de bijbels van alle religies ineen.¹⁷ Mazzini gelooft in de cultuur, de kunst vormt het volk.

Dit was communicatie van ideeën, niet alleen retoriek. Dante onderwijst, omdat hij de

betekenis van de natie begrijpt, die laat zich vatten in een oorspronkelijke intersubjectiviteit. De kunst put uit het niet gezegde, iedereen herkent het, het is de *natuur* van het volk.¹⁸ Niet lang geleden wees André Glucksmann, in een belangrijk Italiaans dagblad, 'La Repubblica', op dezelfde manier op de betekenis van de mensenrechten vandaag de dag.

Het centraal stellen van de ideeën als bron van educatie maakt kranten belangrijk. Gedreven door de politieke en economische moeilijkheden waarin hij zich had gestort, begint Mazzini ze dan ook aan de lopende band te overpeinzen.

'De periodieke politieke pers heeft vandaag een belangrijke missie. Zij moet zich verheffen tot grote hoogten of anders moreel ten onder gaan [...] temidden een miserabele reeks van voorbijgaande feitjes en van onzinnige

16 Vossler, *Il pensiero*, 19.

17 Mazzini, *D'una letteratura europea* (Over een Europese literatuur) (z.p. 1829) 82.

18 P. Cammarota, *Comenio Mazzini Marx o della intersoggettività umana* (Comenio Mazzini Marx of over de menselijke intersubjectiviteit) (Salerno 1985).

of gevaarlijke polemieken. Vandaag de dag is alles voorbijgaand in Italië. Voor onze ogen hebben we op het schiereiland het sublieme maar wanordelijke ferment van een creatief werk, en daaromheen, in heel Europa, de onmiskenbare symptomen van een transformatie.¹⁹

Dagelijks betekent bij Mazzini dus niet banaal.

De vraag is echter *wát* te communiceren. In onze tijden, waarin de communicatie een wetenschap geworden is en een handelaar van publiciteit, zouden we deze klassieke woorden moeten overdenken. Deze vraag verbergt een probleem dat al behandeld is vanaf Socrates en de Sofisten, de relatie tussen de retorica en de inhoud. Mazzini trotseert deze vraag als hij zich voor de jaren '30 losmaakt van het eclecticisme. Hij had vanaf het begin Guizot en Cousin verheerlijkt, beweerend dat 'in de literatuur zoals in elk ander ding het exclusieve de fout is en het eclecticisme de waarheid.'²⁰ Maar later omschrijft hij ze als

'conservatief [...] hun sfeer was er niet een van pure oppositie: hun theorieën en hun boeken waren geen expressies van een groot sociaal principe, van een concept van geschiedkundige synthese of van een filosofie van de menselijke natuur: ze waren alleen geïnspireerd door een onperfect gevoel van bestaand misbruik, van een juiste, maar ineffectieve rebellie tegen de omstandigheden van het heden.'²¹

Het eclecticisme brengt niet alleen het slaafse compromis in de politiek, maar het theoretische probleem is dat

'de analyse de volken niet doet aangroeien [...] het is een machtig middel om zaken op te lossen, maar niet om zaken te creëren [...] het is niet in staat om de theorie van het *individu* te overschrijden, en de triomf van het *individuele* principe kan niets meer genereren dan een revolutie van protestantisme en vrijheid.'

Nu is de republiek iets heel anders. De republiek - tenminste zoals ik hem zie - is de vereniging, waarvan de vrijheid alleen maar een element is, een noodzakelijk antecedent. En de vereniging is de synthese, de goddelijke

19 Mazzini, *Missione della stampa periodica* (1848; *Missie van de periodieke pers*) in: *Opere* II, 375.

20 Het citaat is van Mastellone refererend aan *Edizione nazionale degli scritti di Mazzini* (*Nationale editie van de geschriften van Mazzini*) (z.p., z.j.) 269.

21 Brief aan Sismondi, geciteerd door F. de Sanctis, *Mazzini e la scuola democratica* (*Mazzini en de democratische school*) (Torino 1961) xxxv.

synthese, de drijfveer van de wereld, het enige instrument van regeneratie dat gegeven is aan de menselijke familie. En de oppositie is niets dan analyse, instrumenten van pure kritiek. Dit vermoordt, het regeneert niet. Alleen de synthese kan het kadaver teruggedrijven naar zichzelf en het bewegen op zoek naar nieuw leven.²² Ideeën en samenhang van begrippen, stellingen om in te nemen, dit alles weet de analyse niet te geven, want ze zijn de vrucht van de kunst en in het algemeen van de gedachte. Dit zijn de wegen van opvoeding van het volk: duidelijke perspectieven die de ideeën verhelderen.

In de politieke communicatie verspreiden zich ideeën. De analyse, de kritische gedachte kan het project niet representeren; de opvoedings vereniging herenigt het volk in de eensgezindheid van de natie met een organisch en coherent denken, dat de kunst pakt en ontwikkelt.²³ Deze verspreiding is de échte samenzwering, onvergankelijk. Want de 'speciale missie van de Kunst is om de mensen aan te sporen om de gedachten te vertalen in actie', deze, zoals de religie, verbindt de gedachte weer opnieuw aan het geheel. 'Hij grijpt het idee dat al aanwezig is in het intellect en stort het naar het hart, converteert het in passie en verandert de mens van contemplatie in apostel.' De gedachte van het Tijdperk van de Mensheid is, wat ook maar verschijnt, een religieuze transformatie.²⁴

Opstand

'Twee zaken zijn essentieel om de vooruitgang te voltooien: de manifestatie van een principe en zijn belichaming in feiten': de opstand is het resultaat van de missie van het schrift, dat 'geen diplomatie toestaat'.²⁵

De keerzijde van dezelfde medaille is het beroemde motto van Mazzini, 'De opstand is educatie'. Alles in Mazzini is gericht op de band tussen gedachte en actie: de kunst concentreert de gedachte met een lens die de toekomst laat zien; de actie is het moment van geloof. De missie brengt het engagement in de praktijk, laat de natie leven en met haar geloof maakt ze de geschiedenis. 'De actie is de gedachte van het volk, zoals de gedachte de actie van het individu is.'²⁶

22 Mazzini, *Fede e avvenire* (1835; *Geloof en toekomst*) in: Galasso ed., *Antologia*, 32.

23 Mazzini, *Note*, 65.

24 Ibidem, 80-81.

25 Mazzini, *Fede e avvenire*, 33, 36, 38, 44.

Wat is de totaliteit van een gebeurtenis? Wat is de psychologie van de massa? De actie ontsluit ze. Mazzini ziet bijvoorbeeld in de Napolitaanse Revolutie van 1799 een leeuwenvolk handelen, dat in de haat voor de vreemde bezetting, benijdenswaardige daadkracht toont.²⁷ De patriotten begrepen het niet, zoals vroeger de Girondijnen. Voor Mazzini ontbrak het hun aan geloof, ze droomden van een kalme revolutie.²⁸

‘De verlichte patriotten hebben de kracht van het volk tot nu toe niet begrepen [...] sleep het volk in de actie en jullie zullen de mogelijkheid hebben om het te leiden. Doen jullie dat niet? Reken dan niet op het volk’: ‘Wijs het een religie van de vrijheid aan en laat de snaar trillen die het volk wakkerschudt.’²⁹

De kalme revolutie is voor Mazzini arcadisch en leeg. De opstand toont het bevrijdende moment van de actie. De actie is de gedachte van het volk en hij creëert partijen, staten, instituties. Een essentiële les.

‘De gezondheid van Italië zit in haar volk. En de drijfveer van het volk is de actie, de doorlopende actie, zich steeds maar te vernieuwen zonder zich te laten ontmoedigen [...] door aan te vallen zullen jullie de vijand angst inboezemen, vertrouwend op de vrienden.’³⁰

Mazzini spreekt over *Jong Italië*, omdat hij zich richt op het geloof van de volken, niet op de regeringen, zoals de oude samenzweerders als die op zoek waren naar samenstellingen. Aan het volk richt hij dan al woorden vol van revolutionaire kracht:

‘Het vaderland is de steunpilaar van het licht dat zweeft tussen het individu en de mensheid [...] het is een missie, een gemeenschappelijke plicht[...] Het vaderland is *geloof* in het vaderland [...] het geloof is gedachte en actie. Aanbidt dus de vrijheid.’³¹ ‘De volkeren sterven op twee manieren: door anarchie of onverschilligheid.’³²

26 Mazzini, *Condizione e avvenire dell'Europa* (1852; *Europa: zijn toestand en zijn vooruitzichten*) in: *Opere* II, 559.

27 Mazzini, *La Rivoluzione napoletana del 1799* (*De Napoletaanse revolutie van 1799*), ongepubliceerd, gepubliceerd in L. Rossi, *Mazzini e la rivoluzione napoletana del 1799* (*Mazzini en de Napoletaanse revolutie van 1799*) (Bari 1995).

28 Ibidem, 159, 161.

29 Ibidem, 155, 171.

30 Mazzini, *Note*, 72.

31 Mazzini, *Ai Giovani d'Italia* (1859; *Aan de jongeren in Italië*) in: *Opere* II, 706-7, 721.

De Heilige Alliantie van de volkeren, 'Verbroederd in één geloof, in één enkele traditie, in één liefdesgedachte en gestart voor de voltooiing van de eigen missie' zal hij weten ter creëren met 'de grote gedachten en de grote volken.'³³ Voor Italië ziet Mazzini maar één taak: politieke eenheid realiseren: 'de vereniging van de volken voor de methodische en vredige vooruitgang van de mensheid is alles wat daarvoor vereist was.'³⁴

Frankrijk speelt niet meer mee: er is gestreden voor de vrijheid als doel, terwijl deze vandaag pas een tussenstation is, het einde is de missie van de natie.³⁵ Het liberalisme kan slechts praten over 'laten gaan' en 'voorbij laten gaan' - maar dit is geen echte praktijk: 'niet elk politiek systeem is een *praktisch* systeem.'³⁶

Het geluk van de mens is niet zijn welbevinden, het materialisme ondermijnt alle socialistische aanpak. 'Het materialisme [...] ondervindt het idee dat het leven een *missie* en een *plicht* is [...] het idee dat het leven de *wetenschap van het geluk* is.'³⁷ Men bereikt slechts het geluk door zoals Carlyle zich uitdrukt 'de hoogst *mogelijke verhevenheid* te zoeken.'³⁸ Dit is een doel dat de mens verheft, niet het genot maar het engagement maakt hem gelukkig.

Frankrijk was een essentieel moment, maar 'het verleden is er fataal. De Franse Revolutie, zeg ik overtuigd, verplettert ons [...] Laten we ons dus verheffen en laten we op onze beurt groots zijn'. De Franse Revolutie verdeelt meer dan hij verenigt: er zijn mensen die strijden voor de idealen van '89, van '91 en van '93; maar iedereen is verbaasd door het beeld van terreur, door de napoleontische uitkomst. 'En wij? Wat zullen wij doen? We zouden willen wijken voor de moedeloosheid.'³⁹

32 Mazzini, *Costituente e Patto Nazionale* (1827; *Constituerende vergadering en Nationaal Pact*) in: *Opere* II, 972.

33 Mazzini, *Fede e avvenire*, 62, 66, 67, 70, 76.

34 Mazzini, *Note*, 78.

35 Men herinnert zich dat de Grondwet van de Romeinse Republiek, wiens triumvirs Mazzini Armellini en Saffi waren, op 3 juli 1849 de meest geavanceerde grondwet in Europa proclameerde. Het waren juist de Franse legers van Lodewijk Bonaparte die instemden met het einde van de Romeinse Republiek.

36 Mazzini, *Note*, 100.

37 Ibidem, 65, 166-167. Vgl. ook G. Mazzini, *Alle donne d'Italia* (1855; *Aan de vrouwen in Italië*) in: *Opere* II, 576.

38 Mazzini, *I sistemi e la democrazia. Pensieri* (1850; *De systemen en de democratie. Gedachten*) in: *Antologia*, 126.

39 Mazzini, *Fede e avvenire*, 29.

Een geromantiseerde voorstelling van het leven van Mazzini: zijn vader deelt hem mee dat hij of wordt verbannen naar een klein eiland of in ballingschap moet gaan. Uit: E.E.Y.Hales, *Mazzini and the secret societies. The making of a myth* (London 1956) 66.

Geen Frankrijk meer dus. Frankrijk heeft een proces van bevestiging van het individu afgesloten dat nog stamde uit de Middeleeuwen. Het was het tweede tijdperk, hervorming en revolutie, na het eerste, heidendom en polytheïsme. Het derde tijdperk is dat van de vereniging en van de bestuurlijke organisatie.⁴⁰ Zij vervangt 'de theorie van de plicht als fundament van ons werk.'

'[Het] is de traditie van de Mensheid. [...] De doelen verbinden zich met elkaar, [...] een aards, algemeen, sociaal einde [is niet genoeg:] de wet van het *individu* kan zich slechts afspiegelen aan de *soort*. De individuele missie kan zich slechts definiëren vanuit het geheel [...] Dus is algemene samenwerking een noodzaak, de *vereniging* in één woord, kan het werk van iedereen vervullen.'⁴¹

40 L. Salvatorelli, 'Introduzione a G. Mazzini' (Introductie op G. Mazzini) in: Mazzini, *Opere* I, 12.

41 Mazzini, *Gemiti, fremiti e ricapitolazione* (1871; *Gekerm, gesidder en recapitulatie*) in: *Opere* II, 948.

42 Mazzini, *Fede e avvenire*, 50, 52, 53, 56, 59.

Het is een ideaal dat 'hartstochtelijk onherroepelijk geloof' verdient, gedragen vanuit het recht. Het recht kan slechts 'de weerstand ordenen of vernietigen en niets stichten; de plicht daarentegen bouwt en verenigt: het stamt af van een algemene wet die slechts afstamt van de wil.'⁴²

Daarom levert Frankrijk gevechten vanuit de achterhoede, ze begrijpt de vereniging niet, die de vrije keus is van het volk. Daarom veroordeelt Mazzini de gemeenschap, waartegenover hij de gemeenschappelijke waarden *individu, mensheid, vrijheid, gelijkheid, bewustzijn, traditie, commune en staat* stelt: 'elk ruim en gezond politiek concept moet iedereen insluiten en de ontwikkeling in harmonie zetten.'⁴³ Commune en Internationale kunnen niet in deze betekenis gevat worden en prediken een macht zonder mensheid, dit is de beschuldiging die Mazzini aan Marx richt. Een beschuldiging die, na het eind van de korte eeuw, niemand weet te bestrijden.⁴⁴

Revolutie

De kennis van de nieuwe religie van de mensheid is het grote woord van Mazzini. Al in het motto van *Jong Italië* had hij het woord broederschap vervangen door dat van *mensheid*. De vrije vereniging van mensen die zich op hun gemak voelen tussen elkaar, verbonden door een vertrouwen in de natie en met een gemeenschappelijk erfgoed van ideeën, is uitvoerig bediscussieerd. Civilisatie zonder vervreemding, zonder egoïsmes. De mens is mens, boven alles. Hij leeft niet alleen van brood, hij is het volk. Natie, en boven alles natie.

'Als we met kosmopolitisme broederschap van iedereen, liefde voor iedereen bedoelen en verlaging van de vijandige barrières dan zijn we allemaal kosmopolieten [...] het *doel* kan Mensheid zijn; maar het steunpunt is de mens als *individu*.'⁴⁵

Het individu is niet die liberaal, een absoluut atoom, maar degene die de eigen wil in overeenstemming brengt met de anderen, in de plicht en in het engagement. Het individu is niet absoluut, zoals de staat niet absoluut is. Deze centrale vernieuwing vervult de eigenlijke betekenis van de missie, het idee van progressie. Illuministisch, herderiaans, romantisch, maar ook diepgaand vernieuwend: Mazzini denkt met het profetisme van het nieuwe

43 Ibidem, 940.

44 Mazzini, *Agli operai italiani* (1871; *Aan de Italiaanse arbeiders*) in: *Opere* II.

45 Mazzini, *Note*, 173.

Tijdperk.⁴⁶ De integrale vernieuwing is het Volk met zijn eenheid van bedoelingen, de échte gemeenschap.⁴⁷ 'Heilig is voor ons het individu; heilig de maatschappij'.⁴⁸ In de gedachte van Mazzini heeft het volk de hoofdletter, het is een oorspronkelijk idee, het vormt het individu niet zoals de massa. Hij betreft het in bestuurlijke activiteiten, waarin de gedachte binnenkomt als individuele actie en zich bindt aan het geheel, door middel van de actie. De vrijheid redden door historisch te zijn, dankzij de verplaatsing van de tijden, van het verleden naar de toekomst.

'Het democratische idee is: God is de mensheid. Als ze eenmaal tussen God zijn, waren de mensen en de volken voor hem intermediaire organismen, paus, keizer, priesters. Mazzini ondersteunt dit idee, echter als we het gevoel van God willen reïntegreren in het bewustzijn, is de eerste voorwaarde dat het bewustzijn vrij is en ieder zijn eigen God vormt volgens zijn status van opvoeding en onderwijs'.⁴⁹

Conclusie

Dezelfde wijsheid van ideeën en dezelfde mislukking zal men vinden bij de *Partito d'Azione* (De Actiepartij), die in 1943 de oude partij van Mazzini voortzette (gesticht in 1853, bij de mislukking van de opstandsbeweging). Ook deze gaf het eigen project in punten weer,⁵⁰ toonde gevoeligheid voor Europa en ontving personen die later centraal stonden in het leven van de

46 Bianca Rosa ed., *Gli appunti manoscritti di G.M. su Gioacchino da Fiore* (De manuscriptaantekeningen van G. Mazzini bij Gioacchino da Fiore) (Torino 1977). Ook Salvatorelli, *Introduzione*, 22.

47 A. Masullo, *Mazzini filosofo della comunità umana* (Mazzini filosoof van de menselijke gemeenschap) (Napoli 1967).

48 Mazzini, *La Santa Alleanza dei popoli* (Het Heilige bondgenootschap van de volkeren) in: *Opere* II, 479.

49 Sanctis, *Mazzini e la scuola democratica*, 45.

50 De vastgelegde punten waren van de leden van de Partito d'Azione zoals Mazzini en Pisacane (auteur van 'een contract aan de Napoletanen voorgesteld door de initiatiefnemers van de beweging') politiek kiesrecht, vrijheid van vereniging, woord en pers, nationale educatie, vrijheid van gemeentes, nationale eenheid, verplichte bijstand aan de onbemiddelden, zieken en ouderen, afschaffing van de tol en van de belastingen, eenmalige belasting over het inkomen met uitzondering van de minimuminkomens. F. Tessitore, *Mazzini e Pisacane nell'interpretazione di N. Rosselli* (Mazzini en Pisacane in de interpretatie van N. Rosselli) (Napoli 1972).

natie⁵¹ vanwege de 'fundamentele principes van de coëxistentie'.⁵²

Wordt de *Partito d'azione* door een vloek vergezeld? Dat dacht Mazzini al: 'Ik heb verlof gegeven aan alle vreugdes, aan alle comfort van het leven [...] Er hangt een vloek in de lucht, die mij omringt.'⁵³ Men zou zeggen dat degene die 'het leven als een plicht' definiëert, en 'de plicht als een opoffering' er niet in slaagt *positief te denken*. De Italiaanse storiografie heeft de les van de geschiedenis geaccepteerd, Mazzini wordt verbannen naar een rol van verheven nobele profeet, die handelt op abstracte wijze, maar zonder de grote lessen ervan te verdiepen.⁵⁴ Het lijkt alsof er geen een optimistische conclusie kan zijn op de vraag waarvandaan we vertrokken. De politiek is van de 'Machiavellisten', niet van de profeten. Het antwoord dat we suggereren is echter dat de helden van de twee *Partiti d'azione*, in de twee eeuwen, zich hebben vergist, niet omdat ze standvastig waren, te vol met ideeën en tegen het laffe terrein van de compromis. Maar omdat ze hebben ze nagelaten te begrijpen dat de politiek begrepen wordt *iuxta propria principia*, met Machiavelli, maar niet met de Machiavellisten. Benedetto Croce heeft het verduidelijkt zonder een politiek te accepteren die zich niet vormde vanuit godsdienst, idealen en ideeën. Politiek denken in de autonome categorie van het nuttige (wat niet welbevinden is), hij staat een politiek van idealen zonder polititicismen toe.

De politiek is geen mooi spel, dat is het nooit geweest. De strijd van de macht is bloedig en diefachtig, hij volgt de wetten van de actie: Mazzini begreep het goed. Minder goed begreep hij misschien dat men daarin de determinerende doelmatigheid van de kracht moet accepteren, die dus niet geweld is. Het is geen machtsmisbruik en oorlog, terrorisme: maar het is overwinning en exacte waardeschatting van de krachten. De kracht is de verdediging van de staat, de eerste van de wetten en van de macht van de staat. Hij kan niet worden genegeerd juist omdat hij de wet van de actie is.

51 C. Gily Reda ed., *L'Azionismo come partito. Organizzazione ed Ideali* (Actionisme als partij. Organisatie en Idealen) (Avellino 1998).

52 Spadolini, Carlo e Nello Rosselli. *Le radici mazziniane del loro pensiero* (Carlo en Nello Rosselli. De mazziniaanse wortels van hun gedachtengoed) (Firenze 1990) 32.

53 Vossler, *Il pensiero politico*, 72-3.

54 G. Annunziata, 'Breve storia del Risorgimento italiano attraverso i manuali scolastici', 'Nord e Sud' ('Korte geschiedenis van het Italiaanse Risorgimento door middel van de schoolhandboeken', 'Noord en Zuid'), monografisch nummer gewijd aan het Risorgimento (Luigi Mascilli Migliorini ed., *Il silenzio della ragione* (De stilte van de ratio)) december 1998.